

Kommunal- og distriktsdepartementet
Postboks 8112 Dep
0030 Oslo

Saksbehandler, innvalgstelefon

Innspill til stortingsmelding om samisk språk, kultur og samfunnsliv

Jeg viser til henvendelse fra KDD datert 23.8.2024.

Vedlagt følger innspill til stortingsmeldingen fra Statsforvalteren i Trøndelag.

1. Innledning

Statsforvalteren er regjeringens forlengede arm ute i regionene. Embetene skal blant annet påse at nasjonal politikk blir etterfulgt og implementert på en hensiktsmessig måte, og vi har også en plikt til å melde fra om nasjonal politikk ikke fungerer etter hensikten. Statsforvalteren kan også ta de initiativ man finner påkrevet.

Statsforvalteren i Trøndelag har enkelte oppgaver innenfor det sørsamiske feltet. Den klart største oppgaven er knyttet til vårt forvaltningsansvar for all reindrift sør for grensen mellom Nordland og Trøndelag. Gitt reindriftenes rolle en kulturbærer for den samiske befolkningen, sier det seg selv at dette oppdraget handler om langt mer enn bare reinsdyr. Statsforvalteren har også et godt samarbeid med Trøndelag fylkeskommune innenfor sørsamiske saker.

Dette innspillet er delt i to. I første del adresserer vi en del systemiske utfordringer knyttet til økonomiske og regulatoriske forhold. I annen del går vi gjennom innspill knyttet til ulike tema. I utarbeidelsen av dette innspillet har vi fått viktige innspill fra de tre forvaltningskommunene for samisk språk som ligger i Trøndelag.

2. Systemiske forhold

I vårt innspill til stortingsmeldingen for to år siden skrev vi blant annet følgende:

Vårt hovedbudskap ved denne anledning er samlet i tre sentrale punkter.

- 1. Vi har dårlig tid. Det sørsamiske språket er, sammen med det lulesamiske, klassifisert som et sterkt truet språk ifølge UNESCO. Dette betyr at de og vi som jobber for å sikre samisk språk, kultur og samfunnsliv må prioritere tiden godt. Vi vet mye om hva status er og, et stykke på vei, hva som skal til. Det er viktig å finne frem til effektive tiltak – og tiltak som henger sammen. Vi ser positive utviklingstrekk, og det er mulig å styrke betingelsene for samisk språk og opplæring gjennom helhetlig og samordnet innsats.*
- 2. Det er nødvendig å utvikle en systemtenking om samisk språk og samisk opplæring. I dag fremstår policyen for samisk språk og kultur som fragmentert. Helhet og sammenheng må prioriteres.*
- 3. Vi må erkjenne at vi ikke kan anvende majoritetssamfunnets metermål på samisk språkutvikling, opplæring og kultur. Gjør vi det har vi tapt.*

Mye av dette har gyldighet også i dag. Det er i seg selv et vitnesbyrd om at utviklingen innenfor samisk språk, kultur og samfunnsliv ikke går veldig raskt. Nå som tidligere vil vi peke på behovet for en gjennomlysning av de samlede regulatoriske og økonomiske rammer for aktiviteter som er knyttet til å styrke den samiske språkopplæringen, kunnskapen om samisk kultur og andre tiltak. De økonomiske rammene oppleves som trange og lite forutsigbare. På et tidspunkt, der mange norske kommuner sliter økonomisk, er det viktig å sikre at arbeidet for å sikre en målrettet satsing på samisk språk, kultur og kulturkunnskap ikke gjøres avhengig av, og dermed sårbar, for den enkelte kommunes økonomi. Vi vil også legge til at fristen for innspill til vårens melding er satt noen få dager før Stortinget behandler rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen. Det er vanskelig å se for seg at et forsoningsarbeid «på sparebluss» vil ha positive effekter.

3. Sektorvise innspill

3.1 Barnehage, skole og høyere utdanning

Utfordringsbildet innenfor oppvekstfeltet og høyere utdanning er sammensatt. Det dreier seg om både økonomiske, juridiske og pedagogiske forhold. I det følgende har vi listet opp de viktigste innspillene i denne runden.

- Den ekstra timen i skolen må overføres til rammetilskuddet til kommunen. Det er ikke forsvarlig at denne ordningen ikke er fullfinansiert. Statsforvalteren kompenserer gjennom skjønnsmidler. Det er ikke en bærekraftig løsning.
- Kommunene sliter med å gjennomføre de lovpålagte oppgavene, og fagfolk er ettertraktet. Det bør derfor vurderes om ansatte som har språkutdanning kan få permisjon med lønn, slik at de kan ta pedagogikk eller PPU for å oppnå undervisningskompetanse. Kravet om mastergrad for å kunne ta PPU oppleves som en barriere. Derfor bør det vurderes om det skal gis fritak fra kravet for kandidater som ønsker å ta PPU for å kunne undervise på samisk. Samlingsbaserte og/eller arbeidsplassstilknyttede studieopplegg blir løftet frem som en god modell tilpasset forholdene i våre samiske forvaltningskommuner.
- I det sørsamiske området er det ønskelig med finansiering av språksamlinger, og det er behov for å styrke finansiering av og tilgang til læremidler på og for sørsamiske elever.
- Rekruttering er en stor utfordring. I tillegg til det som er nevnt i kulepunkt 2, er våre forvaltningskommuner opptatt av at det blir lettere å studere ved siden av jobb. Dette gjelder både fagarbeidere, personale med pedagogisk kompetanse m.v. Slike modeller vil

gjøre det mulig å kvalifisere de som allerede har en delkompetanse til stillingen. En arbeidstaker kan ha språk-kompetanse, men mangler pedagogisk kompetanse. Det er behov for å utvikle fleksible løsninger med mål om å løse behovet. Ved å kunne gi kompetanseheving i kommunene der arbeidstakeren bor fjerner man en viktig flaskehals.

- I dag er det to læreplaner i skolen, LK20 og LK20S (den samiske læreplanen). I lys av arbeidet med forsoning bør kunnskap om samisk historie og kultur styrkes i den norske læreplanen.
- Språkmidler til kommunene fra Sametinget dekker ikke de lovpålagte oppgavene. Ekstrabevilgninger det kan søkes på til Sametinget, tas fra allerede bevilga midler. Dette oppleves som et nullspill. Det blir stilt spørsmål ved om Sametinget har for lite budsjett til å imøtekomme de lovpålagte behovene ute i kommunene. Vi viser her til forventninger skrevet i samarbeidsavtalene. I Røros kommune dekker tilskuddet befolkningen som bor i Røros kommune, men ikke for alle elever som får undervisning fra Røros og skal tilhøre Røros-samisk fellesskap, dvs i regionen. Det er behov for å utvikle en regional tenking for å øke samiske miljøets størrelse, blant annet ved å samle ressurser og skape større tilhørighet.
- Samelovens kap 3, barnehageloven og opplæringsloven fastslår kommunenes om å gi opplæring i og på samisk. Kommunene gir uttrykk for at de ikke greier det i dag. Kommunene har behov for å vite hvordan de skal møte slike utfordringer. De ber om at Statsforvalteren tar en koordinerende rolle i arbeidet.

I Trøndelag har vi 149 elever som får opplæring i samisk som første- eller andrespråk. 27 elever har samisk som opplæringsmålform.

58 elever mottar fjernundervisning i samisk som andre språk.

I alt 23 kommuner i Trøndelag har samiske elever, med de største gruppene i Trondheim, Røros, Snåsa, Steinkjer og Stjørdal.

I Trøndelag er det flest elever som får undervisning i sørsamisk; 93 elever. Det er 49 elever som får undervisning i nordsamisk, mens 7 elever får i lulesamisk.

I videregående skoler (ifølge UDIR) mottar 13 elever opplæring i samisk som første- eller andrespråk. Grong og Røros videregående skoler er ressurskoler i samisk. De fleste elevene i videregående mottar opplæring i sørsamisk.

3.2 Helsesektoren

Innenfor helsesektoren er det behov for styrket språk- og kulturkompetanse. Dette må inn i helseutdanningene. Innspillet må ses i lys av forventede demografiske endringer med en større andel eldre i befolkningen. Noen av de eldre vil «falle tilbake» til sitt opprinnelige samiske morsmål, og det må helsevesenet rustes til å møte.

Vi har klare indikasjoner på at samiske brukere ikke blir møtt slik de har krav på i sitt møte med helsetjenesten. Dette bør undersøkes nærmere, slik at man får konstatert faktum så vel som kan sette inn målrettede tiltak.

Samisk helseteam er et 2-årig samarbeidsprosjekt mellom Røros kommune, St Olavs hospital og sørsamisk helsenettverk. Det er viktig å sikre en stabil og forutsigbar finansiering for dette arbeidet.

Når det gjelder vold og overgrep vil vi anføre følgende:

- Det er fortsatt behov for å rette særskilt oppmerksomhet mot vold og overgrep i samiske samfunn, jf. Opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024-2028). Dette innebærer blant annet å tilrettelegge for at ansatte i helse- og omsorgstjenestene har kunnskap og kompetanse om samisk språk, kultur og samfunnsforhold. Mangelen på samisk språk- og kulturkompetanse fremheves som en av de største hindringene for å gi gode tjenester til den samiske befolkningen. Å blant annet ha mulighet til å kommunisere med politi og hjelpeapparat på eget morsmål er en viktig faktor for økt tillit hos den voldsutsatte i møte med hjelpeapparatet.
- Snakkemedbarn er et voldsforebyggende verktøy utviklet av RVTS der man kan øve seg på å snakke med barn og unge om vold, overgrep og andre sensitive tema. Verktøyet skal bidra til kompetanse i tjenestene til å gjennomføre samtaler med barn og unge. Det er svært viktig at det fortsatt arbeides med samisk oversettelse og kulturtilpasning av verktøyet, samt langsiktig og systematisk planlegging for arbeidet.
Statsforvalterens rolle som regional samordningsmyndighet og vårt arbeid inn mot kommunene gir viktig «drahjelp» i arbeidet med forebygging av vold og overgrep i samiske samfunn og med implementering av verktøyet i kommunene i samarbeid med RVTS.
- Det kan være sammensatte årsaker til at samer ikke søker hjelp om de blir utsatt for vold eller overgrep, noe som kan bidra til å forsterke taushet og tabu rundt temaet. Fornorskningspolitikken har medført at samer har liten tillit til norske myndigheter og hjelpeapparatet. Det er derfor viktig «å bygge bro» mellom majoritetssamfunnet og samisk befolkning. I tillegg vil vi fremheve viktigheten av behovet for økt geografisk tilgjengelighet og tilstrekkelig kapasitet i tilbudene, jf. Sametingets handlingsplan mot vold i samiske samfunn (2023-2025).
- Det er behov for mer forskning om hvordan vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep erfares og forstås av vold- og overgrepsberørte i samiske samfunn, og mer kunnskap om hvordan møtet og samarbeidet mellom voldsberørte og hjelpeapparatet fungerer i samiske samfunn.

3.3 Kompetanse i kommunal tjenesteproduksjon

Kommunene har ansvar for mange viktige tjenesteområder. Her er det viktig å sikre at kommunene har tilstrekkelig språk- og kulturkompetanse. Her er det etter kommunenes oppfatning behov for mye bevisstgjøring.

3.4 Kompetanse i forvaltningen

I kjølvannet av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport er det viktig å belyse både hvordan forvaltningen kan lære av historien og hvordan forvaltningen bør styrke sin kunnskap om samisk språk, kultur og samfunnsliv. Virksomheter i forvaltningen bør motiveres til å la dette bli en del av opplæringen for nytilsatte i kombinasjon med tiltak rettet mot alle ansatte.

Samelovens § 4.4 slår fast at fylkeskommuner og kommuner har plikt til å konsultere representanter for berørte samiske interesser i saker om lokale forskrifter og beslutninger eller tiltak som vil kunne påvirke samiske interesser direkte. Etter vår vurdering og erfaring er det her både behov for å styrke kompetansen om konsultasjonsplikten så vel som man sikrer at ulike måter konsultasjonsplikten kan etterleves på blir tydeliggjort.

3.5 Reindrift

Statsforvalteren i Trøndelag har forvaltningsansvaret for all reindrift fra Trøndelag og sørover. Dette utgjør omtrent 20 prosent av den samlede norske reindriften. Som en del av embedets forvaltningsansvar innenfor reindrift, skal embedet sørge for en effektiv og kunnskapsbasert forvaltning av reindriften. Reindriften er en unik kulturbærer og vever sammen språk, kultur og næring. Dette kan også ha overslag mot videregående opplæring og høyere utdanning. Vi ser det som ønskelig at det er mulig å ta et lærlingeløp som reindriftslærling innenfor videregående skole som et viktig tiltak for å sikre kompetansetilgang til reindriftsutøverne. Videre vil embedet peke på at det er behov for å utvikle et tilbud innen reindriftsforvaltning og urfolksrett på universitets- og høgskolenivå.

3.6 Hverdagsrasisme og samehets

Gjennom tidligere Samisk råd i Trøndelag fylkeskommune, ett av fylkeskommunens såkalte medvirkningsorganer, nå erstattet av et Samisk utvalg med klarere samisk representasjon, har man satt framveksten av hverdagsrasisme og samehets på den regionale dagsordenen. I den første fasen har det vært gitt prioritet til å få frem de mange stemmene som bærer vitnesbyrd om fenomenet samehets.

De siste tiårene har Norge gradvis utviklet et bredt sett med lover, forskrifter og arenaer som skal ivareta den samiske befolkningens rettigheter. Dette kommer i tillegg til internasjonale konvensjoner som Norge har sluttet seg til. Sentrale milepæler i denne prosessen er Alta-saken, etableringen av Sametinget i 1989 og Samerettsutvalgets innstillinger.

De siste 2-3 år har fokuset på den samiske befolkningens rettigheter blitt skjerpet. Sentrale begivenheter her er Høyesteretts dom i den såkalte Fosen-saken fra oktober 2021 så vel som Sannhets- og forsoningskommisjonens innstilling som ble lagt frem i juni 2023.

De siste årene har vi sett at debatten om samiske rettigheter har blitt polarisert. Tilbakevendende debatter stiller i tvil legitimiteten til den samiske befolkningens og reindriftenes rettigheter. Samehetsen synes å ha økt i omfang.

Et grunnleggende paradoks er at vi nok aldri har kommet lenger i arbeidet for å sikre den samiske befolkningens rettigheter. De siste tiårs systematiske arbeid for samisk demokrati og samiske rettigheter har båret frukter. Samtidig må vi erkjenne at hverdagsrasisme og samehets har et overraskende bredt nedslag i deler av befolkningen, både gjennom hverdagshandlinger så vel som nedsettende kommentarer og atferd i kommentarfelt og sosiale media. Det kan av og til virke som om frontene har hardnet betraktelig til de siste årene, ikke motsatt. Kunnskapsnivået i befolkningen har vel aldri vært så høyt som nå. På samme tid har samehetsen tiltatt, ikke avtatt.

Dette paradokset og de utfordringene vi ser understreker at vi her antakelig står overfor et generasjonsprosjekt og et dannelsesprosjekt. Begrepet «generasjonsprosjekt» er en erkjennelse av at samehets er mer utbredt og stikker dypere enn vi liker å tro. Begrepet «dannelsesprosjekt» viser

til at det er nødvendig at befolkningens innsikt i samisk kultur, språk og næring blir styrket som en buffer mot dagens samehets.

Etter vår mening er det nå viktig at institusjoner som har et samfunnsmandat og et oppdrag direkte inn mot eller med relevans for den sørsamiske befolkningen kjenner sin besøkelsestid. Stortingets nært forestående behandling av rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen vil ventelig gi et enda sterkere fokus på behovet for å bekjempe hverdagsrasisme og samehets.

Med hilsen

Øystein Johannessen (e.f.)
Assisterende statsforvalter

Dokumentet er elektronisk godkjent